

Matej Bogataj

Jani Kovačič: *Knjiga*.

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2009.

Čeprav je *Knjiga* prva zaresna prozna tlačenka, ni Janijev prvenec. Spomnim se zbirke njegovih besedil, ki jih je (verjetno) pel, in tudi sicer gre po vseh merilih za enega najbolj prodornih šansonjerjev, kantavtorja in možaka, ki preigrava uglasbene predhodnike, Villona, Brechta, vse in svašta, tako da nalašč ostaja nekako ob strani in se ne štuli v ospredje, ali pa si zaradi žura in provokacije vnaprej zaloputne vrata do morebitnih nagrad ali prevelike popularnosti. Spomnim se, da je na nekem festivalu šansona odigral neki neskončno dolg štiklc, čisto drugega, s katerim se je na festival uvrstil, in bil samo zaradi trajanja novega komada in neupoštevanja pravil ob zanesljivo zmago. Tekmovalnost pa taka, pih!

Knjiga je presenečenje, ne zato, ker ne bi poznali Kovačičeve sposobnosti arhaizacije in verzifikacije ali njegovega zanimanja za predhodnike, temveč predvsem zato, ker znova in v visoki formi obnavlja pisavo, ki počasi izginja in se izpeva. Mislili smo namreč tisto stilizacijo, ki so jo v sedemdesetih, v času, ko je bila inovativna in v širši rabi, njeni avtorji pa v polni kondiciji, imenovali nova proza in jo s tem ločili od starejšega modernizma. *Knjiga* je kot prozni prvenec temu primerno pretenciozna, njen naslov nam sugerira, da gre za *Knjigo knjig*, torej za nekakšno vzporedno *Biblijo* oziroma za njeno blasfemično slovesno preobleko, za knjigo, ki bi, prav ničejansko, zamenjala in detronizirala vse prejšnje. *Knjiga* naj bi torej nekako zajemala totaliteto sveta, od geneze do razodetja, če njen lok opišemo primerjalno z našim zahodnjaškim vzorom. Res, v *Knjigi* je cel kup začetkov: najprej imamo kar nekaj poskusov in fragmentov, ki govorijo o samih začetkih, o tem, kako se je iz ničesar razvilo nekaj, potem je cel kup teologije, najprej se zdi kot čista teogonija, pri čemer zraven vdre še cel kup škrateljcev in škropnikov in herojev in sploh; cela mitologija v malem, samo da je žanru primerno znižana in necelovita. Malo nas ta uvodni del spomni na deli dveh velikih mojstrov,

na Calvinove *Kozmokomične*, kjer o vesolju in sploh o vsem pripoveduje glas, ki je bil, nekako podobno kot Broj 1 iz *Alana Forda*, očitno prisoten že pred vsem drugim in vsemi drugimi, nekakšen kozmični Pradžapati, Ka, malo pa tudi na tisto zajebantsko kozmogonijo, kakršno izpisuje Carl Artman v svoji zbirki napaberkovanj *Sonce je bilo zeleno jajce*. Potem sledi enciklopedični del, bomo rekli kakšno o tem, in vse se konča z implozijo, poniknjenjem, izničenjem – evo, beseda vara, v resnici gre za v-ničenje, uničenje.

Knjiga je razdeljena na tri dele, *Bajke*, *Kronika*, *Brevir*; jasno, bajke so svetotvorje, kronika je zapis nečesa v času, v zgodovini, brevir pa žanr, ki ga prebiramo kot oporo za razmišljanje, refleksijo, samorefleksijo, s katerim si odmerjamo dneve in ure, da bi imeli dobro razmerje med *ora et labora*. Zelo pogosta metafora v tej pisavi je zrcaljenje, nastopi, recimo, poema, tiskana zrcalno, simbolično preklana, pa malo sklicevanj na to, da pri bralskem aktu vidimo kot v zrcalu, namesto iz obličja v obličje, torej stvar samo; nekje zraven je pripovedovalčevo igranje igrice samega s sabo, pardon, samega proti sebi, takšne stvari, tudi *Knjiga* je nekako vpeta med začetni in uvodni stavek, “morda bo jutri sneg na senožeti”, ki se sliši malo daljnevzhodnjaško impresionistično. Vmes je očitno stroj, ki se vrti in pri tem poganja pomene, in se z razklenitvijo kroga, ki ga izrišejo prebiralci, tisti, ki preberejo (fižol), kot pri babici, ki ji je knjiga posvečena, začne zgodovina, iz nič nekaj etc.

Kovačiču se pozna, da je po fohu filozof, in v *Knjigi* je kar nekaj poskusov, kot da bi šlo za generiranje različnih poskusov in pomenov, ki jih mora evolucijski proces šele izločiti; to je proza, ki poskuša, kako začeti in začenjati vedno znova, kot da bi šlo za generator, za rojevalnik, in pri tem kopičenju, kot da bi pustila, da morebitne manj uspešne variante propadejo same od sebe – ali naslovijo kakšnega drugega bralca. Potem si odenki sledijo in se razvijajo kot variacije, kot nasprotja, potem imamo tudi neki čisto pravi (apokrifni) evangelijski del, z vsemi vrstičenji in numeracijo vrstic in sploh, ki govori o različnih, seveda nasprotnih videnjih Boga. Ali pa imamo kakšno čisto filozofsko in obenem udarno, kot da bi odzvanjali heideggerjanci, recimo “golota biti je nič” oziroma “golota ničeta je bit”, pa kakšno gorjupo čez bogove in čez junake, njihova krvava dejanja, nastlana z ostanki tistega, kar je bilo prej živo; pravzaprav je cela druga polovica prve tretjine “zgodovina ničča” oziroma IMENA, prav ne vemo, ali ga piše z malo ali z veliko, Kovačič namreč tudi menja pisave in zvrača in zrcali črke. *Knjiga* je nasploh jako umetelno zložena in grafično ločena, se mi zdi, da je zato dobila tudi oblikovalsko nagrado na knjižnem sejmu, nisem več čisto prepričan.

Eden od delov *Kronike* je *Bestiarij*, to je pravi erotični zverinjak na mikroravni in verjetno najbolj duhovit in pregleden del, seveda abecedno urejen; gre namreč za kataloški popis kakšnih dvesto desetih večinoma mikroskopskih bitij s kar najbolj prepričljivimi imeni, od aaherista in abortarija do žokača in žurelja, vmes so pa tisti s še bolj pomenljivimi imeni: cartač in cicifuk, falusopat in fukorast, drkač in drekman, ibržnik in izlizek itd. Kovačič osramježrtne organizme obdela v maniri starih enciklopedij, ki so napaberkovale svoj material in opise z gladko menjavo zapletenih opisov, vlog organizmov in načinov prehranjevanja, morebitnega parazitstva in simbioze z ostalimi, hkrati pa rade pridodale kakšno legendo, prepričanje, predsodek, ki je seveda čista izmišljija. Seveda je takšno katalogiziranje nasladno, očitno tudi za samega pisca, gladko besedišče cikne, samo da pod krinko čiste znanosti in napredka znanja, na kakšnega pisca iz obnebja 'nagravžnega realizma', eto, samoimenovanje, katerega domača predstavnik sta predvsem Blaž Ogorc in Zlatko Zajc, oba žal vse manj pisca proze. Škoda, da v *Knjigi* umanjka prirodoslovno deblo, da bi tem izmišljijiskim jebogravžem in podobnim izdrkom lahko sledili na evolucijski poti, kar nas ne more ovirati, da ne bi vzljubili lastnih ko-kandidiranih, torej srbečičnih genitalnih domačih živali, ki se za svoj prostor na sluznici borijo s kandido. Verjetno je ravno *Bestiarij* tisto, kar Kovačiča neugrešljivo uvršča v ludezem; spomnimo se recimo borgesovske obsedenosti s fantastičnimi prikaznimi, napisal je pravo fantastično zoologijo. Kovačičeva neukrotljiva logoreična erupcija je bolj učinkovita, kolikor je organizirana, pri zverinjaku imamo namesto siceršnje skoraj rinfuze, razsutega tovara, opraviti z zunanjo organizacijo materiala, s skeletom, ki omogoča večjo natančnost in učinkovitost povedanega; tudi stopnja redundance, ki jo sicer razumemo kot poskus, je v *Knjigi* včasih prevelika, ponavljanja in zrcaljenja s svojo gostoto malo zadušijo sicer nedvomen užitek ob branju.

Kot se za *Knjigo* spodobi, ima tudi ta svojo hermetično, ezoterično plat; kot vsak kanoničen tekst, ki ni precejen proti takšnim vrstam branja in je potem mogoče v njem najdevati skrite pomene, ima tudi *Knjiga* svojo eksplicitno obskurno linijo, ki jo vleče prav od Hermesa Trismegista in nadaljuje z alkimistično zabrisanostjo. V maniri starih rokopisov, vendar žmohtno posodobljeno, daje napotke za Veliko delo, pri tem pa je ena od bolj osupljivih stvari dosledno slovenjenje izrazov za posamezne postopke; če nam je Vitomil Zupan s svojim slovarjem priskrbel kar največ materiala za poimenovanje genitalij, seveda s posebnim poudarkom na moškem ponosu, kakopak, je zdaj Kovačič dovolj zapleten in sugestiven jezik prelil v delo-tvorno obskurščino.

Kovačič seveda ni naiven pisec, saj reflektira tudi svojo lastno pisateljsko pozicijo; jasno, nova proza je že metafikcija, ne samo po preoblačenjih in parodiji, tudi po lastni ozaveščenosti in samozadostnosti. Za razliko od vseh tistih, ki pozornost pri branju usmerjajo na sam pisateljski akt in se ukvarjajo s pisateljsko empirijo, Kovačičev pripovedovalec, za katerega se nam včasih sumljivo zdi, da mu je ravno tako ime Jani Kovačič in nas nekje tudi opozori na to, v knjigo vstopa. Akt pripovedovanja je povzemanje bralnega, *Knjiga* pa izpisano vse, kar je kdaj bilo, res ali ne, in očitno vladajo nad tem nekakšni škrateljci, ob glavnem besedilu ob robovih letijo opombe in navezave, marginalije, morda komentarji, vse pa je ves čas spremenljivo in nekoliko tudi izgubljeno. Če povemo drugače, *Knjiga* je skoraj ocean, zavesti in zapisanega, nepregleden in vseobsegajoč, spremenljiv kot *Solaris*; sproti se spreminja in uklanja, ali izmuzneva bralčevim pričakovanjem. *Knjiga*, kakor jo beremo, je torej samo približek neki prejšnji knjigi, njen skoraj poljubni okrušek, ki ga potem dodatno premeša še preprih, ki odnaša liste in podobne peripetije. Oziroma kot piše na zadnji platnici: "Tako je pisalo na koncu knjige. Kadarkoli sem odprl zadnjo stran, je pisalo isto. Bil sem očaran. Vse ostalo je bežalo, se spreminjalo, minevalo ... Kar preminjalo je, nastajalo, zahajalo ... a ta stavek je nepremično stal na koncu." Namreč uvodni stavek, izpisan tudi na knjižnem hrbtu: "Morda bo jutri sneg na senožeti."

Ima pa *Brevir* svojega pripovedovalca in zdi se nam, da je nekako ločen. Že uvodoma se srečamo s staro finto, da gre za najdeni rokopis, kjer prepisovalec opravi le redakcijo, prvi pisec je križar, ki gre osvobajati Jeruzalem, vmes nekdo, ki je Ioannes, zadnji morda tisti, ki breziluzorno konča delo in se nam predstavlja kot Mihael iz Podskale, leta 1246.

Bolj kot poigravanje s pripovedovalci, saj vemo kako negotova naratološka instanca so, je verjetno pomembno, da se drugi in tretji del knjige končata v istem stanju, *Kronika z verzi*: "Obsojamo te na nekaj neizmerne, brezdanjega, / nekaj, česar si nihče od nas ni nikdar drznil ni upal. / Grozljivejše je od tesnobne more, pošastneje kot strah, / obsojamo te na – samoto" (str. 240). *Brevir* pa z enako štimungo, da "Bog je večni zdaj" in "oh, bedasto onstranstvo". Kopičenje in priklicavanje, ki ga Kovačič izpisuje enkrat v prozi ter nič manj pogosto v verzu in oponašajoč vzvišeno pesnjenje za duhovno rabo, ima očitno en sam namen: priklicati vsa mogoča bitja, tista iz mitologije in še posebno tista, ki so se verjetno najbolj zasedrala v osebni enciklopediji njegovega bralca, krščanski, da bi z njimi na koncu opravila. Jih odplaknila in sežgala. Nabrati na kup vse miselne koncepte in jih uničiti v lastni zlatotopki. Zato je to ničejanski projekt knjige, ki naj nadomesti vse ostale; ker vse ostale prikliče in z

njimi obračuna. Potegne črto in napravi račun, obračun. Negativni total.

Seveda je takšno zunanje urejevalno načelo učinkovito in vsaj za silo drži skupaj raznorodno gradivo, pesmice in viže, odlomke bajk in sploh vse, pri tem mu pomaga, recimo zasilno, provizorično, duhovnozgodovinski oziroma kronološki okvir, ki se začne s stvarjenjem svetov in konča s krščanstvom, s koncem srednjeveške potopljenosti v ustvarjeni svet in z razcepom, z ločitvijo od stvarnika. Nobeno naključje ni, da se zadnji del *Knjige* konča približno v času, ko nas Ecov roman *Ime rože* – ki ima isti konec, da se Bog, ta glasni nič, ne zgane ne tu, ne tam – prepričuje, da je bil napisan. Prav tako Kovačiču ne moremo očitati prav veliko praznega teka, njegovi prozni odlomki so žmohtni in brez dvoma se nam kaže kot eden boljših stilistov, enako velja za poezijo, ki se v nekaterih potvorbah ljudske pesmi močno močno približuje originalu, celo tam jim je blizu, kjer se loti bolj klasičnih, celo klasicističnih oblik. Res je, da jih manj učinkovito izrablja proti izvornim oblikam, kar ves čas počne, recimo, Makarovičeva, ima pa Kovačič presenetljivo širok register privzetih oblik in govornih leg. Ravno sama širina je mogoče manj produktivna; *Knjigi* namreč nič ne manjka, je pa morda v njej kaj preveč, celo meni, ki imam redek privilegij, da mi takrat, ko delam, ni treba delati drugih stvari, da torej lahko berem v kosu, je včasih malo padla koncentracija, kopičenje in brstenje je pač tisto oblikovno načelo, ki težko ustreže vsem, še manj pa vsem ves čas.